

Thor Norström

Leder arbetslöshet till fler självmord?

Arbetslöshet är en känd riskfaktor bakom psykisk ohälsa. Det märktes till exempel under 1930-talets krisår när antalet självmord ökade markant i Sverige.

Frågan är varför 1990-talets kris inte fick sådana konsekvenser. En annan intressant fråga är om det finns ett samband mellan de senaste decenniernas ökande försäljning av antidepressiva medel och minskande självmordsfrekvens.

FOTO: REPORTAGEBILD-SCANPIX

Krisårens påfrestningar innebar att självmorden ökade hos män – men inte hos kvinnor. Foto från 1930-talets Stockholm.

En vanlig uppfattning är att konjunkturbedgångar och arbetslöshet inverkar negativt på människors hälsa. Detta motsägs dock av ett flertal studier som tyder på att konjunkturbedgångar tenderar att leda till minskad totaldödlighet, alltså bättre folkhälsa. Forskningsresultaten bygger på tidsseriesdata för ett antal rika länder där man analyserat hur förändringar i konjunkturen är relaterade till olika former av dödlighet.

Förklaringen till detta oväntade resultat är att även om en nedgång sannolikt inverkar negativt på hälsan hos dem som förlorar, eller fruktar att förlora, sina jobb, så motverkas detta av ett antal gynnsamma effekter för den resterande, mycket större delen av befolkningen. Det blir mindre övertid och arbetsrelaterad stress, mindre bilkörning och färre trafikolyckor, samt lägre konsumtion av alkohol och tobak.

Men även om den totala effekten av en konjunkturbedgång skulle vara positiv för folkhälsan kvarstår givetvis den negativa effekten på hälsan för dem som drabbas. Att förlora jobbet innebär att stadgan i tillvaron äventyras; arbetsgemenskap och sociala relationer går förlorade och ekonomin blir ansträngd.

Ett flertal studier visar också att det verkligen finns en förhöjd självmordsrisk bland

arbetslösa människor. Arbetslösheten kan vara sista droppen som utlöser en existerande suicidal läggning hos personer som sedan tidigare till exempel lider av depression och har en ansträngd livssituation.

En möjlig felkälla i dessa studier är dock att det kan finnas en gemensam bakomliggande faktor som ger en snedvriden bild. Just depression är en sådan faktor; depression ökar nämligen risken både för att begå självmord och för att bli arbetslös.

Ett sätt att komma runt detta så kallade selektionsproblem är att, med hjälp av tids-seriesdata på befolkningsnivå, analysera hur förändringar av andelen arbetslösa påverkar självmordsfrekvensen. Depression må öka risken för arbetslöshet för den enskilda individen. Men svängningarna i arbetslöshet styrs av ekonomiska och politiska faktorer, och påverkas knappast av hur många deprimerade det finns i en hel befolkning.

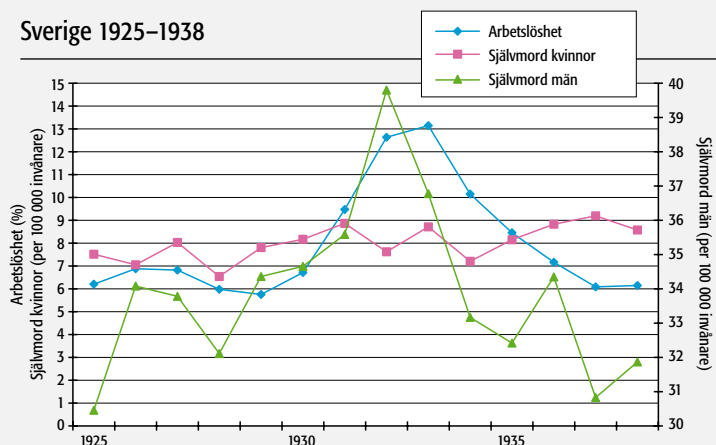
Det är lättast att upptäcka arbetslöshetens eventuella effekter under perioder då den förändras kraftigt, som den gjorde under trettiotskrisen och nittiotskrisen. Det är också intressant att jämföra dessa två krisers effekter på den psykiska ohälsan, som den avspeglas i självmordsfrekvensen.

MEN VI SKA ÄVEN BERÖRA de antidepressiva läkemedlens eventuella påverkan i sammanhanget. Försäljningen av sådana läkemedel har ökat markant de senaste decennierna, samtidigt som självmordsfrekvensen minskat stadigt. Finns det en koppling mellan dessa två fenomen? En ny artikel i *Läkartidningen* drar slutsatsen att antidepressiva medel *inte* minskar antalet självmord, men sista ordet är knappast sagt i frågan.

Figur 1 och 2 visar hur självmorden, arbetslösheten och användningen av antidepressiva läkemedel utvecklats. Trettiotskrisen satte sina tydliga spår i den manliga självmordsfrekvensen (men inte den kvinnliga), medan 1990-talets kraftigt stegrade arbetslöshet inte alls tycks ha påverkat självmorden. Det markant ökande bruket av antidepressiva läkemedel tycks inte heller ha satt några spår i självmordsstatistiken.

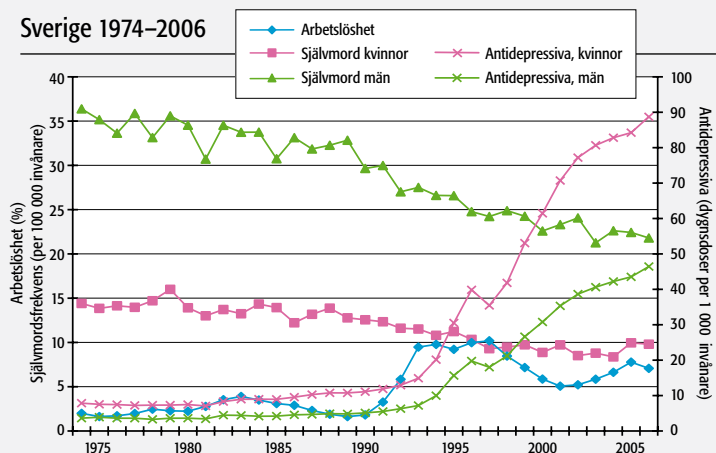
Man ska dock akta sig för bestämda slutsatser utifrån figurerna; det finns många exempel på hur trendjämförelser kan få forskare att dra fel slutsatser. Men resultaten stöds också av mer rigorösa analyser av dessa data, där trenderna avlägsnats. Enligt dessa analyser är det bara under trettiotskrisen som arbetslösheten har en statistiskt säkerställd inverkan på självmorden (för män). Vidare framkommer inget signifikant samband mellan försäljningen av antidepressiva läkemedel och självmord.

Sverige 1925–1938

Figur 1. Arbetslöshet (%) och självmordsfrekvens (per 100 000 invånare) för kvinnor respektive män, 1925–1938.

Sverige 1974–2006

Figur 2. Arbetslöshet (%), självmordsfrekvens (per 100 000 invånare) för kvinnor respektive män, försäljning av antidepressiva läkemedel (dygnsdoser per 1 000 invånare) till kvinnor respektive män, 1974–2006.

► Resultaten väcker samtidigt frågor. Varför påverkades inte självmorden bland kvinnor av arbetslösheten på 1930-talet? Det kan bero på att de inte berördes i lika stor utsträckning som män därför att det inte fanns så många kvinnor som förvärvsarbetade – kvinnors identitet var inte lika starkt knuten till arbetet.

Men på 1990-talet verkar arbetslöshet ha förlorat mycket av sin betydelse som psykisk ohälsfaktor även bland män. En rimlig förklaring är att socialförsäkringarna ger dagens arbetslösa människor en viss social och finansiell trygghet, som inte fanns tidigare. Sociologen Ola Sjöberg har gjort en studie som ger stöd för en sådan tolkning. På basis av data från *European Social Survey* finner han att det subjektiva välbefinnandet bland arbetslösa (eller dem som har osäkra jobb) är högre i länder med generösa arbetslöshetsförmåner.

En aktuell artikel i den medicinvetenskapliga tidskriften *Lancet* pekar i samma riktning. Där analyserades kopplingen mellan arbetslöshet och självmord under de senaste tre decennierna i EU-länderna. Resultaten visar att ju mer ett land satsar på en aktiv arbetsmarknadspolitik, desto svagare

är arbetslöshetens inverkan på självmordsfrekvensen.

HUR SÄKRA ÄR DÅ DESSA RESULTAT och säger de något om framtiden? För det första gäller analyserna bara genomsnitt för hela befolkningen, och därmed kan de dölja avvikande mönster för olika åldrar och sociala grupper. Självmordsfrekvensen bland unga människor har till exempel inte minskat de senaste decennierna, och det är mycket möjligt att de unga påverkas mer än andra av dåliga tider. Samma tendens kan naturligtvis gälla marginaliserade grupper i samhället.

Det ska också påpekas att den nya generation antidepressiva medel som kom på 1990-talet inte är jämförbara med tidigare läkemedel. Dessutom har de funnits så kort tid att det i dag är svårt att utvärdera de moderna preparaten med tillförlitliga vetenskapliga metoder.

Slutligen kan vi inte utifrån dessa resultat säga något om hur självmordstalen påverkas av den nuvarande krisen, som är mycket djupare än den på 1990-talet och som mycket väl kan få allvarigare följder för vår psykiska folkhälsa.

Thor Norström är professor i sociologi och verksam vid Institutet för social forskning (SOFI), Stockholms universitet.

European Social Survey

European Social Survey är en attityd- och beteendeundersökning som görs vartannat år i mer än trettio europeiska länder, bland annat Sverige.

Två till tre tusen personer per land intervjuas om sina attityder till immigration, demokrati, deltagande i samhället, tilltro till politiker och andra människor, hälsa, sociala nätverk, psykologiska grundvärderingar och mycket mer. Upplägget gör det möjligt att studera såväl hur attityder förändrats som dagsaktuella frågor.

www.europeansocialsurvey.org

LITTERATURTIPS

Blakely, Tony A., S.C.D. Collings och J. Atkinson, Unemployment and suicide. Evidence for a causal association? *Journal of Epidemiology and Community Health*, 2003, 57, s. 594–600.

Mittendorfer Rutz, Ellinor, Danuta Wasserman och Rigmor Stain, Höjd kunskapsnivå önskvärd inom suicidprevention. *Läkartidningen*, 2009, 106, s. 1480–1484.

Ruhm, Christopher, Good times make you sick. *Journal of Health Economics*, 2003, 22, s. 637–658.

Sjöberg, Ola, Social insurance as a collective resource. Unemployment benefits, job insecurity and subjective well-being in a comparative perspective. *Social Forces*, 2009 (under utgivning).

Stuckler, David, m.fl., The public health effect of economic crises and alternative policy responses in Europe. An empirical analysis. *Lancet*, 2009, 374, s. 315–323.